

”שונא את התוכחות”

שיחה 1 ליום הכיפורים – נכתב ע”י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו אוצרות התורה, כרך ב' בחלק ”מועדים”.
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע”י תלמידו, אך טרם הגיחה

הרמב”ם מונה בפנינו 24 דברים המעכבים את התשובה. (הלי תשובה, פרק ד’)
בין היתר הוא מביא: ”השונא את התוכחות, שהרי לא הניח לו דרך התשובה. שהתוכחה גורמת לתשובה, שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכלימין אותו, חוזר בתשובה כמ”ש בתורה זכור אל תשכח, ממרים הייתם... וכן ישעיה מוכיח את ישראל ואומר 'הוי גוי חוטא', 'ידע שור קונהו', 'מדעתי כי קשה אתה'. וכן צוהו ה' להוכיח לחטאים שנאמר 'קרא בגרון אל תחשוך'. וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה. לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירם בתשובה. וזה (האיש) ששונא את התוכחות אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו. לפיכך יעמוד בחטאותיו שהם בעיניו טובים” עכ”ל.
ומצאנו ג”כ שזה אחד מן מ”ח קניני התורה שבסוף פרקי אבות: ”אוהב את התוכחות”.
משמע שאם תכונה זו חסרה לו, לבסוף גם לא יזכה לכתרה של תורה.

ואנו שואלים כאן שתי שאלות:

(א) מה הלשון הכוללנית שנקט הרמב”ם ”שהרי לא הניח לו דרך התשובה”. הרי רבנו יונה (”שערי תשובה”, שער שני) מביא כמה וכמה תקופות וענינים המעוררים את האדם לחזור בתשובה, גם מבלי שישם לעצמו אישיות מסוימת המוכיחה אותו על עונותיו? הכי ננעלו אופני תשובה, אם אין לו אדם המוכיחו?
(ב) ועוד יש לשאול, מדוע הרמב”ם התבטא בחריפות ”שונא” את התוכחות. מספיק שיאמר ”אינו נשמע לתוכחות”. והרי אפשר לשלול התועלת של התוכחות גם מבלי להגיע לדרגא קיצונית של ”שונא את התוכחות”?

[תשובה ל-א':] הנה בספר סמ”ק [=ספר מצות קטן] של ר' יצחק מקורבייל (מצוה טו') רשם זאת כמצות עשה, ”למול ערלת הלב שנאמר, 'ומלתם את ערלת לבבכם'”, (דברים טז), פלי לאהוב את התוכחות ולאהוב מי שיוכיחונו, וגם שלמה המלך כתב 'הוכח לחכם ויאהבך' (משלי טז) ובמצוה זו יש ג”כ לאו, 'וערפכם לא תקשו עוד' (שם). עד כאן. • ומצאנו שאפילו אדם שהוא תלמיד חכם זקוק להעמיד לעצמו איש מוכיח, כמ”ש במשלי (יד/ב) ”יש דרך ישר לפני איש, ואחריתה דרכי מוות”. וכתב על כך הגר”א שם, שביטוי ”אישי” הוא ת”ח, ואסור לו להשען על שכלו כלל, אלא יש לו להתיעץ עם המוכיח.
ולכן הורה לנו רבי [יהודה הנשיא], איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם? יאהב את התוכחות. (תמיד כח).
והענין הוא שאין האדם רואה חובה לעצמו (כתובות קה): ותמיד האדם מצדיק את עצמו.

ולכן כתב ”חיי אדם” (כלל קמד, סעיף ו') ”כל דבר שבממון, לא יסמוך (ת”ח) על הוראתו, כי יצה”ר יש לו היתרים הרבה, כי אם ישאל למורה צדק (=אדם אחר) שיורה לו הדרך ע”פ תורה, כדי שלא יישאר בידו ממון של חברו בעוול”. והוא כותב שם (בסוף כלל קמ”ג) ”והאיש השונא את התוכחות הוא רחוק מאד מתשובה, כמ”ש 'ועוזב תוכחת – מתעה!' (משלי יז) [מתעה עצמו לדרך קנות. רד”ק] / 'אוהב מוסר אוהב דעת, ושונא תוכחות (הוא) בָּעָר'. (שם יב/א) / 'שונא תוכחת, ימות'. (שם, טו/י) / 'אוזן שומעת תוכחת חיים, בקרב חכמים תלין'. (שם, טו/לא) / ונאמר, 'לא יאהב לץ הוכח לו, אל חכמים לא ילך'. (שם, טו/יב)...
ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמוד בכל יום (מימות השנה) בספרי היראה, אם מעט ואם הרבה, שהוא יותר חיוב מכל לימודו, ואפילו אם יתבטל על ידי זה מלימוד פרק משניות או שאר לימוד. 'מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה' (דברים יב) כדאיתא במשנה (אבות) 'אם אין יראה, אין תורה'.
כי מה תועיל לו התורה אם אין דעתו לקיים. ואמנם לא תספיק לו היראה לבד אם אינו לומד תורה, כי אם אינו יודע מה לעשות, מה תועיל לו היראה?

הגם שבודאי יותר טוב כאשר יהיה אדם ירא שמים, אף שהוא עם הארץ, יותר ויותר טוב מן למדן ואין לו יראה. 'טוב רש בתורה ההולך בתומו' (ע"פ משלי יט/א), מן לומד תורה בלא יראה, שנקרא תורתו רק עקשות פה...". (עכ"ל "חיי אדם")

יוצא מדבריו שאם האדם לא יקח לו עצה ותושיה ע"י מוכיח, יוכל להיות מצב שהוא באמת מלא חטאים, עונות ופשעים, אלא שבמרמה הוא מטעה את עצמו ש"הכל בסדר", כי אין האדם רואה נגיעעצמו. ולכן, אין שום אופן שהיחיד יוכל לתקן את עצמו בשלמות, אלא אם כן ילך לקחת עצה אצל מישהו אחר. ולכן כתב הרמב"ם סגנונו של "לא הניח לו דרך לתשובה".

וכך ביאר רבנו יונה פני הדברים: "כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכיחים, יקשיב ויכנע ויחזור בתשובה... והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול. כי עת אשר יאזין... ויקיים עליו להיות עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום ההוא והלאה, ולהזהר כאשר יזהירוהו, (כבר) עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר! ומעת אשר קבל כזאת במחשבתו... קנה לעצמו זכות ושכר על כל המצוות (אע"פ שעדיין לא קיים אותם בפועל, אלא הוא מתעתד לכך)... וכמ"ש במכילתא על שמות (יב/כח) 'וילכו ויעשו בני ישראל' וכי מיד עשו? והרי לא עשו אלא עד י"ד בניסן, (ומשה דבר להם בראש חודש) אלא כיון שקבלו עליהם לעשות, מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו מיד.

(ובזה מבואר) 'כל שמעשיו מרובין מחכמתו' (אבות, ג.) – וצ"ע, הא כיצד יכול האדם לעשות יותר ממה שהוא חכם? אלא ביאור הדבר, כי האיש אשר קבל על נפשו בלב נאמן לשמור ולעשות ע"פ התורה אשר יורוהו... יש בידו מן היום ההוא שכר על כל המצוות... גם על אותם הדברים אשר עדיין לא גילו את אזנו עליהם, וקנה לעצמו זכות על הנגלות אליו, וכן על כל (אשר עדיין) נעלם מעיניו. ואחרי זאת (שעלה לדרגה זאת ברגע אחד ממש) יום ידרוש (=יחפש) וישקוד על דלתות מוכיחיו, וישכיל מכל מלמדיו. ונמצא האיש ההוא מעשיו מרובים מחכמתו, כי לא ידע (עדיין) את הדבר, והנה (בכל זאת) שכרו אתו (על הקיום העתידי) וכעין שאמר ישראל 'נעשה ונשמע' (ועשו כנ"ל)...". (ישערי תשובה" ב/ו).

קעת נענה על השאלה השניה. [מדוע ביטוי חריף של שונא את התוכחות?]

ככל שיש חיוביות נפלאה ויקרת'ערך למי שמקיים עצת חז"ל, יש שלילה ונליזות לַנְסוֹג אחר מהמעלה הזאת. האדם שמפנה עורף לקול המוכיחים, לא רק שאינו מתחשב בדיבוריהם, אלא שונא אותם ממש. וכך הגדירו לנו חז"ל את ההידרדרות המוסרית, בספרא על ויקרא פרק כו (ומובא שם ברש"י פסוק י"ד) "ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה, ואח"כ לא תעשו המצוות, ואח"כ מואס באחרים העושים המצוות, ואח"כ שונא את החכמים, ואח"כ מונע (בפועל) אחרים מלעשות את מצוות, ואח"כ כופר שה' צוה במצוות, ואח"כ גם כופר בהקב"ה". ע"כ. כלומר, זאת דרך התפתחות אישיותו של האדם. אם הוא לא משתייך למחנה הצדיקים, המשפרים את עצמם מיום ליום ועולים בסולם הרוחני מטוב לעוד יותר טוב – מי שאינו נמנה בין אלו הוא ממילא נדחה כלפי מטה ולא די שאיננו מצטרף לחכמים, אלא אף שונא אותם, וכמובן ישנא גם את הדרכותיהם ושיעוריהם. (שעליהם המליצו חז"ל: "טוב לשמוע גערת חכם, אלו הדרשנים" – ילק"ש קהלת תתקע"ג).

"ואם לא יעלה למעלה, ירד מטה מטה, כי אי אפשר שיעמוד האדם במדרגה אחת" (גר"א על משלי טו/כד, ע"ע רש"י על דברים יא/טז וכן הוא בספרי שם: "כיון שאדם פורש מהתורה, נדבק בע"ז").

ובכן, יש חיוב שכל יהודי ויהודי יעשה לעצמו רב אשר ירצה לפניו את ספקותיו ובעיותיו הרוחניים, ויקח ממנה עצה כיצד לעבוד את ה'. חיוב זה מחייב כל אחד ואחד מאתנו. (ראה "חזון איש" בספרו "אמונה ובטחון", ד/יא).

כן דברי הרמב"ם (הל' דעות ב/א) :

"בני אדם שנפשותיהם חולות, מתאווים ואוהבים הדעות הרעות ושונאים הדרך הטובה, שְׁמִים חושך לאור, ואור לחושך... מה היא תקנתם? **ילכו אצל החכמים** שהם רופאי הנפשות וירפאו את חוליים, בְּדֵעות שמלמדים אותם עד שיחזירו לדרך הטובה. והמכירים בדעות רעות שלהם ואינם הולכים אצל החכמים לרפא אותם, עליהם אמר שלמה 'חכמה ומוסר – אוילים בְּזוֹ" (משלי א/ז).

היחיד בדור שאינו קובע לעצמו אדם המוכיחו, הרי הוא המלך. לכן יש לו מצוה שיכתוב לו ספר תורה, הקשורה על זרועו, ויקרא בו תמיד. כדברי "ספר החינוך" (מצוה תק"ג) "לפי שהמלך ברשות עצמו, לא יעציבהו אדם על מעשיו ולא יגער בו... על כן באמת הוא צריך שמירה גדולה וזכרון טוב יעמוד נגדו, יביט אליו תמיד, למען יכבוש את יצרו ויטה לבו אל יוצרו".

וכבר כתב "מסילת ישרים" (סוף פרק כג) "ואין טוב לאדם אלא שיבקש לו חברים תמימים שיאירו עיניו במה שהוא עֹר בו, ויוכיחוהו באהבתם, ונמצאו מצילים אותו מכל רע. כי מה שאין האדם יכול לראות לפי שאינו רואה חובה לעצמו, הם יראו ויבינו ויזהירוהו, ונשמר" עכ"ל. כל זה אמור למי שלא יוכל לגור במקום רבו. (כמו שמבואר בברכות ח. בענין שמעי בן גרא, כי כל עוד היה שמעי חי, ניצול תלמידו שלמה המלך מן החטא).

הנה יש לפנינו גלגל־הצלה. אשרי שִׁיָּאחֵז בו וינצל.
טוב לשמוע עצתם של חז"ל!

(הערה: ע"ע שיחה ראשונה של פרשת קרח, ושיחה שלישית של פרשת עקב)